

Karolina Pawlak¹

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie,
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w przemyśle spożywczym krajów Unii Europejskiej

Foreign Direct Investment in the Food Industry of European Union Countries

Synopsis. Celem artykułu było przedstawienie napływu i skumulowanej wartości bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w przemyśle spożywczym krajów UE oraz zidentyfikowanie zróżnicowania stopnia koncentracji działalności, wydajności pracy i intensywności inwestowania w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w tych państwach na tle wszystkich przedsiębiorstw sektora przetwórstwa żywności. W badaniach wykorzystano dane Urzędu Statystycznego Unii Europejskiej (Eurostat). W przemyśle spożywczym krajów UE do końca 2012 roku zainwestowano kapitał zagraniczny o wartości 202,2 mld euro, z czego większość pochodziła z wewnątrzspółnotowego transferu kapitału. We wszystkich państwach UE przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego kontrolowane przez kapitał zagraniczny odznaczały się większą niż przeciętnie w sektorze koncentracją skali działalności oraz lepszym wyposażeniem pracy w kapitał, co w konsekwencji wpływało na wyższą wydajność pracy. Często niższy był w nich natomiast poziom intensywności inwestowania. Większą siłą ekonomiczną i pozycją konkurencyjną determinowaną potencjałem wytwórczym jednej jednostki oraz przewagami wydajnościowymi charakteryzowały się kontrolowane przez kapitał zagraniczny podmioty przetwórstwa żywności w państwach UE-15 niż w UE-12.

Słowa kluczowe: bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ), przepływy BIZ, wartość skumulowana BIZ, przemysł spożywczy, kraje Unii Europejskiej, przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny

Abstract. The aim of the paper was to present the inflows and stocks of foreign direct investment (FDI) in the food industry of European Union countries, as well as to identify the diversity in degree of concentration within different activities, labour productivity and intensity of investments in foreign controlled enterprises against all entities of the food sector in these countries. The research is based on the data from the Statistical Office of the European Union (Eurostat). FDI stocks in the food industry of EU countries amounted to 202,2 billion euro at the end of 2012. Most of these investments were made within the intra-EU flows of capital. In all EU countries, the foreign controlled enterprises were characterised by higher concentration of activities and higher capital-labour ratio than the average in the food sector, resulting in higher labour productivity. But the intensity of investments in these entities was often lower. Foreign controlled enterprises of the food industry in the EU-15 countries had greater economic strength and competitive advantage created by production potential of a single company and higher productivity than in the EU-12.

Key words: foreign direct investments (FDI), FDI flows, FDI stocks, food industry, the European Union countries, foreign controlled enterprises

¹ dr hab., Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, e-mail: pawlak@up.poznan.pl

Wprowadzenie

Najstarszą formą internacjonalizacji działalności gospodarczej jest handel międzynarodowy. Zasadność i korzyści płynące z dobrowolnie podejmowanej wymiany handlowej objaśniał już Adam Smith w opublikowanym w 1776 roku traktacie „Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów” (ang. *Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*). Formułując teorię kosztów absolutnych wskazywał, że tak jak „maksymą każdej roztropnej głowy rodziny jest nie próbować wytwarzać w domu tego, co może kosztować więcej niż kupno”, tak „należy kupować za granicą te dobra, które wytwarza się tam taniej (...), tj. za część ceny dóbr, które mógłby wytworzyć przemysł zatrudniający równą ilość kapitału w kraju” (Smith, 1776, s. 36). Jest bowiem „oczywistym absurdem skierowanie do jakiejś dziedziny produkcji trzydzieści razy większej ilości kapitału i pracy niż to, co by wystarczyło na zakupienie za granicą tej samej ilości potrzebnych towarów” (Smith, 1776, s. 38).

Postępująca wraz z procesami globalizacji liberalizacja przepływów gospodarczych przyczyniła się do zmian w sposobach funkcjonowania przedsiębiorstw, a znoszenie barier w transferze kapitału zaoferowało alternatywne do eksportu formy ekspansji zagranicznej, umożliwiające trwale sprawowanie kontroli nad obiektem inwestowania za granicą. Poszukując odpowiedzi na pytanie, dlaczego przedsiębiorstwa podejmują działalność inwestycyjną za granicą, najczęściej rozważano pojedyncze aspekty tego zjawiska, rzadziej podejmując próby kompleksowego ujęcia istoty bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ), wyjaśniającego również: gdzie, kiedy (tj. w jakim stadium rozwoju) i jak lokują one swój kapitał. Stąd, większość funkcjonujących teorii wskazuje na jedną lub dominującą przyczynę BIZ. I tak na przykład, zgodnie z teorią internalizacji czynnikiem determinującym międzynarodowy transfer kapitału jest chęć uniknięcia kosztów i ryzyka transakcji rynkowych. Według teorii lokalizacji stymulantą BIZ są specyficzne atuty gospodarki goszczącej, w teorii obszarów walutowych Alibera – zróżnicowana siła walut różnych krajów, a w teorii reakcji oligopolistycznej Knickerbockera – chęć utrzymania dotychczasowej pozycji na rynku i zapobieżenia umocnieniu pozycji konkurenta, który jako pierwszy dokonał ekspansji zagranicznej. Choć pierwsza z wymienionych teorii, poza określeniem motywu przepływu kapitału, uzasadnia jeszcze „jak”, druga i trzecia „gdzie”, a czwarta „kiedy” przedsiębiorstwa dokonują BIZ, za najbardziej wszechstronne i przełamujące monokazualny charakter wcześniejszych koncepcji podejście do uwarunkowań BIZ można uznać eklektyczną teorię produkcji międzynarodowej Dunninga, łączącą w sobie elementy teorii przewag monopolistycznych, lokalizacji i internalizacji (Dunning, 1981)². Biorąc pod uwagę różnorodność zjawisk i czynników wywołujących BIZ³ oraz decydujących o ich kierunkach, formie i przebiegu, wydaje się że sformułowanie jednej, wyczerpującej teorii objaśniającej BIZ nie jest możliwe, a funkcjonujące ujęcia częściej należy traktować jako komplementarne niż konkurencyjne względem siebie.

² Teoria ta, znana jako paradygmat OLI, zakłada że przedsiębiorstwo podejmujące BIZ musi mieć przewagę konkurencyjną nad lokalnymi firmami wynikającą z własności (*ownership*), lokalizacji (*location*) i internalizacji (*internalization*), przy czym waga poszczególnych warunków paradygmatu zmienia się wraz z rozwojem informacji i wiedzy, poziomem rozwoju kraju przyjmującego BIZ oraz działających w nim korporacji transnarodowych (Chechelski, 2008a). Szerzej na temat teorii BIZ zob. m.in. Gorynia i Jankowska (2007), Pilarska (2005) oraz Rymarczyk (2012).

³ Propozycje klasyfikacji motywów podejmowania BIZ przedstawia np. Gorynia, red. (2005) i Rymarczyk (2012).

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne należą do najbardziej bezpiecznych form przepływu kapitału i wywierają długofalowy wpływ zarówno na gospodarkę kraju ich pochodzenia, jak i państwa goszczącego. Pomijając kwestie natury politycznej oraz społeczno-kulturowe, oddziałują na rozmiary i strukturę zatrudnienia, handel zagraniczny i bilans płatniczy, badania oraz rozwój technologii⁴. W porównaniu z innymi formami przepływu kapitału, BIZ są mniej podatne na spekulacje i nie podlegają szybkim krótkookresowym wahaniom (Chechelski, 2008a). Zdolność gospodarki do przyciągania BIZ jest natomiast ważną miarą jej atrakcyjności inwestycyjnej i świadczy o integracji z gospodarką światową.

Jak zauważa Chechelski (2008a), poszczególne sektory gospodarki charakteryzuje różna podatność na globalizację. Wśród czynników determinujących wrażliwość sektora na wpływy globalizacji, Szymański (2004) wymienia również takie, które występują w sektorze gospodarki żywnościowej, tj.: łatwość standaryzowania produktów prowadzącą do ujednolicania wzorców konsumpcji, zróżnicowanie cen czynników produkcji w skali międzynarodowej, możliwość ujednolicenia metod marketingu stosowanych w różnych krajach, względną jednolitość obowiązujących standardów produkcji (np. regulacji technicznych lub fitosanitarnych) oraz możliwość łączenia produktów w grupy, co pomimo braku efektu skali wpływa na globalizację poszczególnych sektorów. Wobec powyższego BIZ stały się ważnym źródłem finansowania procesów rozwojowych i restrukturyzacyjnych w przemyśle spożywczym wielu krajów, przynosząc inwestorom korzyści m.in. z tytułu pozyskania nowych rynków zbytu, dostępu do surowców, taniej energii i siły roboczej oraz eliminując ryzyko walutowe.

BIZ w sektorze rolno-spożywczym były często podejmowanym tematem badań. Dokonywano głównie analiz ilościowych napływu i skumulowanej wartości BIZ, badano ich determinanty (Adamowicz, 1997; Anatassopoulos i Trail, 1998; Connor, 1983; Gopinath, Pick i Vasavada, 1999; Makki, Somwaru i Bolling, 2004; Mattson i Koo, 2002; Rowiński i Bielecki, 2002; Urban, 1996; Walkenhorst, 2001; Xun i Awokuse, 2005) oraz wpływ na wydajność pracy (Chechelski, 2007). Przedmiotem analiz były także korporacje transnarodowe realizujące BIZ w przemyśle spożywczym (Chechelski, 2008a, 2008b, 2013). Stosunkowo nieliczne są natomiast opracowania dotyczące przedsiębiorstw przemysłu spożywczego kontrolowanych przez kapitał zagraniczny. W tym kontekście sformułowano cel artykułu, którym jest przedstawienie napływu i skumulowanej wartości BIZ w przemyśle spożywczym krajów UE oraz zidentyfikowanie zróżnicowania stopnia koncentracji działalności, wydajności pracy i intensywności inwestowania w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w tych państwach na tle wszystkich przedsiębiorstw sektora przetwórstwa żywności.

Dane i metody

W badaniach wykorzystano dane Urzędu Statystycznego Unii Europejskiej (EUROSTAT). Zastosowano metodę analizy opisowej wspartą tabelaryczną prezentacją danych, metodę analogii i porównań oraz metodę wnioskowania dedukcyjnego. Posłużono się także wybranymi miarami statystyki opisowej.

⁴ Więcej na ten temat zob. Golejewska (2008), Michałek, Brzozowski i Cieślak, red. (2012), Rymarczyk (2012) oraz Świerkocki (2004).

Przedstawiono napływ netto BIZ do przemysłu spożywczego krajów UE w latach 2008-2012 oraz ich wartość skumulowaną w 2012 roku według państw pochodzenia kapitału. Zgodnie z definicją OECD, przyjęto, że „inwestycja bezpośrednia za granicą jest inwestycją dokonaną przez rezydenta jednej gospodarki (inwestora bezpośredniego) w celu osiągnięcia długotrwałej korzyści z kapitału zaangażowanego w przedsiębiorstwo rezydenta innej gospodarki (przedsiębiorstwo bezpośredniego inwestowania). Przedsiębiorstwem bezpośredniego inwestowania jest przedsiębiorstwo, w którym inwestor bezpośredni posiada co najmniej 10% akcji zwykłych (tzn. udziału w kapitale) lub uprawnienia do 10% głosów na walnym zgromadzeniu akcjonariuszy lub udziałowców” (OECD Benchmark Definition..., 1996). Wartości transferów obejmowały zarówno inwestycje realizowane przez poszczególne kraje na terenie pozostałych państw UE, jak i w krajach trzecich. Zgodnie z nomenklaturą działalności gospodarczej w UE (NACE), przemysł spożywczy jest rozumiany jako produkcja artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych (C10-C12). Zakres czasowy badań został wyznaczony przez okres obowiązywania klasyfikacji działalności gospodarczej w wersji NACE Rev. 2.

Stopień koncentracji przedsiębiorstw przemysłu spożywczego ogółem i kontrolowanych przez kapitał zagraniczny wyznaczono za pomocą takich mierników, jak: wartość obrotów jednej firmy, wartość dodana generowana przez jeden podmiot oraz liczba zatrudnionych w jednym przedsiębiorstwie. Wydajność pracy zmierzono wartością obrotów oraz wartością dodaną przypadającą na jednego zatrudnionego. Przyjmując, że na produktywność pracy rzutuje jej wyposażenie w kapitał, analizie poddano także wartość nakładów inwestycyjnych na pozyskanie środków trwałych w przeliczeniu na jednego zatrudnionego. Ponadto, zbadano tzw. intensywność inwestowania, definiowaną jako relacja wartości wydatków inwestycyjnych na pozyskanie aktywów trwałych do wartości przychodów z całokształtu działalności (Karaszewski, red., 2012). Za przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny uznano te, w których 50% lub więcej kapitału podstawowego należy do inwestorów zagranicznych (Działalność gospodarcza..., 2015). W tej części analizy wykorzystano ostatnie dostępne dane EUROSTAT za 2013 rok.

Napływ i skumulowana wartość BIZ w przemyśle spożywczym krajów UE

Począwszy od lat 70-tych XX wieku, kraje UE – obok USA i Japonii – należą zarówno do największych inwestorów, jak i państw przyjmujących inwestycje zagraniczne w gospodarce światowej. Mimo krótkookresowych wahań, obserwowanych przede wszystkim na początku lat 90-tych XX wieku, a następnie w pierwszych latach XXI wieku i pod koniec jego pierwszej dekady, globalny transfer kapitału w formie BIZ dynamicznie zwiększał się, osiągając w 2007 roku kwotę blisko 2,0 bln USD (tj. prawie 1,5 bln euro; World Investment Report, 2008). Ponad 87% BIZ (1,1 bln euro) napłynęło do gospodarek państw UE (EUROSTAT. EU direct investments, 2016). W 2008 roku, wskutek globalnego kryzysu finansowego, zapoczątkowanego w drugiej połowie 2007 roku wartość BIZ przyjętych przez kraje UE obniżyła się o 45% w stosunku do roku poprzedniego i wyniosła 582,6 mld euro (tab. 1). W kolejnych latach wartość napływu kapitału zagranicznego do

gospodarek państw UE nadal zmniejszała się⁵. W 2012 roku transfer kapitału zagranicznego do krajów UE ukształtował się na poziomie około 505,0 mld euro i był odpowiednio o blisko 15% i 55% mniejszy niż w latach 2008 i 2007.

Tabela 1. Napływ netto BIZ^a do krajów UE w latach 2008-2012

Table 1. FDI net inflows in the EU countries in 2008-2012

Wyszczególnienie	2008		2009		2010		2011		2012		2008=100
	mln euro	%	mln euro	%	mln euro	%	mln euro	%	mln euro	%	
Ogółem	582 587	100,0	511 151	100,0	483 354	100,0	909 309	100,0	504 982	100,0	86,7
Przetwórstwo przemysłowe, w tym:	176 111	30,2	87 168	17,1	157 152	32,5	18 554	2,0	27 918	5,5	15,9
Przemysł spożywczy	54 805	9,4	10 830	2,1	32 413	6,7	3 493	0,4	-19 003	x	x

^a wartości transferów obejmują zarówno inwestycje realizowane przez poszczególne kraje na terenie pozostałych państw UE, jak i w krajach trzecich

Źródło: (EUROSTAT. EU direct investments, 2016), obliczenia własne.

Jeszcze większe zmiany w tym zakresie obserwowano w sektorze przetwórstwa przemysłowego, a zwłaszcza w produkcji artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych. W 2008 roku do przemysłu spożywczego państw UE napłynęły BIZ o wartości 54,8 mld euro, co stanowiło prawie 9,5% wszystkich inwestycji wykonanych przez inwestorów zagranicznych w krajach UE oraz jedną trzecią inwestycji, które zasiliły sektor przetwórstwa przemysłowego (tab. 1). Po roku 2008, napływ BIZ do przemysłu spożywczego państw UE podlegał znacznym fluktuacjom, oscylując w przedziale od 3,4 mld euro w 2011 roku do 32,4 mld euro w 2010 roku, a w 2012 roku po raz pierwszy w analizowanym okresie obserwowano wycofanie kapitału zagranicznego netto (tzw. dezinwestycje) w kwocie 19,0 mld euro. Na notowane wahania napływu BIZ wpływ miało przede wszystkim zjawisko kapitału w tranzycie, czyli wykorzystywanie przez zagranicznych inwestorów krajowych podmiotów specjalnego przeznaczenia jako pośredników w przepływach kapitału w celu optymalizacji podatkowej (Polskie i zagraniczne inwestycje..., 2013).

Do końca 2012 roku w przemyśle spożywczym krajów UE zainwestowano kapitał zagraniczny o wartości 202,2 mld euro, co stanowiło 4,0% skumulowanej wartości BIZ dokonanych w tych państwach (tab. 2). Blisko 90% tej kwoty trafiło do krajów UE-15, w tym przede wszystkim do Holandii (67,6 mld euro, tj. 33,4% skumulowanej wartości BIZ w UE-27) i Wielkiej Brytanii (50,6 mld euro, tj. 25,0% skumulowanej wartości BIZ w UE-27), a w dalszej kolejności do Hiszpanii i Włoch (po około 15,4 mld euro, tj. 7,6% skumulowanej wartości BIZ w UE-27). Warto przy tym zauważyć, że kapitał ulokowany w przetwórstwie spożywczym w Holandii miał stosunkowo wysoki, blisko 15-procentowy udział w strukturze wartości skumulowanej BIZ ogółem w tym kraju. Większe znaczenie inwestycji wykonanych w sektorze przetwórstwa żywności odnotowano tylko w Grecji (21,1% skumulowanej wartości BIZ w tym państwie), natomiast w pozostałych krajach UE-15 przemysł spożywczy absorbował od niespełna 1,0% (Austria, Niemcy) do 5,4%

⁵ Wyjątkiem był rok 2011, kiedy pomimo utrzymujących się w gospodarce światowej oznak kryzysu, nastąpił krótkookresowy wzrost wartości transferu kapitału do krajów UE (tab. 1).

(Włochy) skumulowanej wartości BIZ w poszczególnych państwach. Wśród krajów UE-12 najwięcej kapitału zagranicznego napłynęło do przemysłu spożywczego w Polsce. Skumulowana wartość BIZ w przedsiębiorstwach trudniących się produkcją artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych, sięgająca w 2012 roku 10,7 mld euro, stanowiła 5,3% ogółu inwestycji w przetwórstwie spożywczym państw UE oraz 6,0% wszystkich BIZ zrealizowanych w tym kraju⁶.

Tabela 2. Skumulowana wartość BIZ w przemyśle spożywczym krajów UE w 2012 roku według krajów pochodzenia kapitału

Table 2. FDI stocks in the food industry of the EU countries in 2012 by country of origin of capital

Kraje	Ogółem			Z UE-27		Spoza UE-27	
	mln euro	struktura		mln euro	Ogółem=100	mln euro	Ogółem=100
		A	B				
Austria	1 100	0,5	0,9	248	22,5	852	77,5
Belgia	5 881	2,9	1,5	6 446	109,6	-565	X
Dania	5 358	2,7	4,7	3 651	68,1	1 707	31,9
Finlandia	1 453	0,7	2,0	1 292	88,9	161	11,1
Francja	5 702	2,8	1,1	4 143	72,7	1 559	27,3
Grecja	4 078	2,0	21,1	2 432	59,6	1 646	40,4
Hiszpania	15 476	7,7	3,3	13 049	84,3	2 427	15,7
Holandia	67 612	33,4	14,6	42 359	62,7	25 253	37,3
Irlandia	3 325	1,6	1,2	2 115	63,6	1 210	36,4
Niemcy	5 308	2,6	0,7	4 725	89,0	583	11,0
W. Brytania	50 579	25,0	4,4	20 812	41,1	29 767	58,9
Włochy	15 372	7,6	5,4	14 409	93,7	963	6,3
UE-15 ^a	181 244	89,6	3,9	115 681	63,8	65 563	36,2
Bułgaria	951	0,5	2,5	645	67,8	306	32,2
Czechy	3 510	1,7	3,4	3 279	93,4	231	6,6
Estonia	344	0,2	2,3	328	95,3	16	4,7
Litwa	319	0,2	2,6	174	54,5	145	45,5
Łotwa	192	0,1	1,9	181	94,3	11	5,7
Polska	10 691	5,3	6,0	9 744	91,1	947	8,9
Rumunia	2 153	1,1	3,7	1 953	90,7	200	9,3
Słowacja	797	0,4	1,9	736	92,3	61	7,7
Słowenia	124	0,1	1,1	10	8,1	114	91,9
Węgry	1 850	0,9	2,4	1 590	85,9	260	14,1
UE-12 ^b	20 931	10,4	3,8	18 640	89,1	2 291	10,9
UE-27	202 175	100,0	3,9	134 321	66,4	67 854	33,6

^a udział w wartości skumulowanej BIZ w przemyśle spożywczym krajów UE; B – udział w wartości skumulowanej BIZ ogółem w danym kraju; a – bez Luksemburga, Portugalii i Szwecji; b – bez Cypru i Malty

Źródło: (EUROSTAT. EU direct investments 2016), obliczenia własne.

⁶ Napływ BIZ do polskiego przemysłu spożywczego został zapoczątkowany w latach 70-tych XX wieku dzięki inwestycjom zrealizowanym w branży napojów bezalkoholowych przez korporacje Coca-Cola i PepsiCo. Na dużą skalę miał on jednak miejsce dopiero od połowy lat 90-tych i w dużej mierze był uwarunkowany procesami restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstw przemysłu tytoniowego i cukierniczego (Ambroziak, 2015; Chechelski, 2008a).

Co istotne, większość BIZ w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego krajów UE została zrealizowana w ramach wewnątrzspółnotowego transferu kapitału. Z państw UE pochodziło bowiem odpowiednio około 64,0% i 89,0% BIZ ulokowanych w sektorze przetwórstwa żywności w krajach UE-15 i UE-12. We Włoszech oraz sześciu krajach UE-12 (Czechy, Estonia, Łotwa, Polska, Rumunia i Słowacja) udział BIZ wykonanych przez udziałowców i akcjonariuszy z pozostałych państw UE był nawet wyższy i oscylował w przedziale 91-95%. Wynika z tego, że kraje UE, korzystając ze swobody przepływu kapitału w granicach Jednolitego Rynku Europejskiego, inwestują głównie między sobą, a państwa z regionu Europy Środkowej i Wschodniej, oferując niższe koszty komparatywne produkcji i często preferencyjne warunki inwestowania, są atrakcyjnym miejscem lokaty kapitału dla inwestorów z państw UE-15.

Koncentracja przedsiębiorstw przemysłu spożywczego kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w krajach UE

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego kontrolowane przez kapitał zagraniczny w krajach UE charakteryzują się większą niż przeciętnie w tym sektorze koncentracją obrotów i wartością dodaną przypadającą na jedną firmę (tab. 3). W 2013 roku obroty jednego przedsiębiorstwa sektora przetwórstwa żywności kontrolowanego przez kapitał zagraniczny w państwach UE-27 wynosiły 70,5 mln euro i były prawie 20-krotnie większe niż w zbiorowości wszystkich podmiotów prowadzących działalność w tym sektorze. Jeszcze większą przewagę nad przedsiębiorstwami ogółem miały pod tym względem firmy przemysłu spożywczego kontrolowane przez kapitał zagraniczny zlokalizowane w krajach UE-15. Wartość obrotów jednego takiego podmiotu (109,0 mln euro) blisko 28-krotnie przewyższała średnią w tej grupie państw, a w takich krajach jak Włochy, Belgia i Grecja była odpowiednio aż 44-krotnie, 36-krotnie i 62-krotnie większa niż przeciętnie w przedsiębiorstwach przetwórstwa żywności w tych państwach. W krajach UE-12 rejestrowane przez jedną firmę przemysłu spożywczego kontrolowaną przez kapitał zagraniczny (21,0 mln euro) były co prawda około 10-krotnie wyższe niż średnio w tym sektorze, ale jednocześnie stanowiły niespełna 30,0% wartości obrotów generowanych przez podmioty kontrolowane przez kapitał zagraniczny w UE-27. Wśród państw z regionu Europy Środkowej i Wschodniej relatywnie największą koncentracją obrotów odznaczały się przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego kontrolowane przez kapitał zagraniczny w Polsce i na Słowacji. W 2013 roku wartość obrotów realizowanych przez jedną taką firmę kształtowała się na poziomie odpowiednio 60,3 mln euro oraz 43,3 mln euro i była około 15,0% i 40,0% niższa niż przeciętnie w tej grupie podmiotów w UE, ale zarazem odpowiednio prawie 16-krotnie i 30-krotnie przekraczała średnią wartość obrotów osiąganych przez wszystkie jednostki przetwórstwa żywności w tych krajach. Ponadprzeciętnie wyższą niż w UE-27 wartość obrotów przypadającą na jedno przedsiębiorstwo przemysłu spożywczego kontrolowane przez kapitał zagraniczny odnotowano w Wielkiej Brytanii (2-krotnie wyższą), Belgii (3-krotnie wyższą) i Irlandii (5,5-krotnie wyższą), przy czym w tym ostatnim kraju, z uwagi na bardzo wysoką wartość obrotów generowanych przez wszystkie firmy trudniące się produkcją żywności (41,1 mln euro w przeliczeniu na jedną jednostkę) przewaga podmiotów z ponad 50-procentowym

Tabela 3. Wybrane mierniki koncentracji przedsiębiorstw przemysłu spożywczego ogółem i kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w krajach UE w 2013 roku^a
 Table 3. Selected measures of concentration of the food industry enterprises in total and controlled by foreign capital in the EU countries in 2013

Kraje	Obroty jednej firmy				Wartość dodana ^b na jedną firmę				Liczba zatrudnionych w jednej firmie			
	Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny		Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny		Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny		Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny		Ogółem		Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny	
	mln euro	Ogółem=100 UE=100	mln euro	Ogółem=100 UE=100	mln euro	Ogółem=100 UE=100	mln euro	Ogółem=100 UE=100	osoby	Ogółem	Ogółem=100 UE=100	Ogółem=100 UE=100
Austria	4,8	45,3	944,1	64,3	1,1	9,2	861,0	67,7	21	129	621,7	72,1
Belgia	6,1	216,8	3 572,8	307,5	0,9	27,4	3 098,0	201,2	13	264	2 058,7	147,7
Dania	16,2	61,3	377,4	87,0	2,6	14,1	547,6	103,3	39	181	458,7	101,3
Finlandia	6,1	57,5	944,3	81,6	1,3	7,7	590,7	56,6	22	116	523,7	64,8
Francja	2,8	80,5	2 865,0	114,2	0,5	14,1	2 738,8	103,2	10	163	1 633,0	91,2
Grecja	0,8	49,6	6 185,7	70,4	0,2	12,3	6 926,1	90,2	5	229	4 381,3	128,3
Hiszpania	4,0	102,5	2 576,2	145,4	0,7	15,8	2 347,3	115,7	14	209	1 515,5	116,9
Holandia	12,0	130,4	1 084,0	184,9	1,8	18,5	1 024,3	135,5	22	139	620,7	78,0
Irlandia	41,1	377,7	919,7	535,7	10,8	148,4	1 376,4	1 088,6	61	179	294,8	100,5
Luksemburg	6,0	6,5	109,1	9,3	1,6	1,7	110,0	12,6	38	47	125,1	26,4
Niemcy	6,0	121,9	2 034,4	172,9	1,1	17,8	1 605,7	130,8	29	256	891,5	143,3
Portugalia	1,3	36,4	2 852,0	51,7	0,2	6,4	3 018,9	47,2	10	147	1 520,8	82,6
Szwecja	4,6	72,4	1 573,4	102,7	1,0	14,5	1 496,3	106,7	16	212	1 340,5	118,6
W. Brytania	13,8	147,5	1 071,8	209,2	3,3	39,0	1 194,8	286,2	52	440	842,0	246,6
Włochy	2,0	90,1	4 394,8	127,8	0,4	15,2	4 331,7	111,8	7	154	2 135,2	86,3
UE-15	3,9	109,0	2 779,4	154,6	0,7	21,4	2 938,6	157,3	14	228	1 600,3	127,9
Bulgaria	0,8	6,5	823,2	9,2	0,1	1,2	950,8	9,0	16	76	477,7	42,6
Czechy	1,5	24,6	1 633,6	34,9	0,3	4,8	1 863,2	35,5	14	125	919,0	70,0
Estonia	3,3	33,9	1 013,8	48,1	0,6	5,1	935,4	37,8	28	206	728,0	115,4

cd. tab. 3

Litwa	2,5	16,4	647,4	23,3	0,4	3,4	853,2	24,8	28	121	435,7	67,6
Łotwa	1,8	6,0	336,0	8,6	0,4	1,5	429,6	11,3	25	79	309,8	44,0
Polska	3,8	60,3	1 577,8	85,6	0,6	10,9	1 715,4	80,3	31	288	932,4	161,3
Rumunia	1,1	8,2	746,2	11,7	0,2	1,0	579,8	7,3	20	71	357,2	39,8
Słowacja	1,5	43,3	2 914,6	61,5	0,2	5,5	2 371,6	40,2	14	176	1 272,7	98,5
Słowenia	1,0	3,6	376,3	5,1	0,2	0,7	394,2	5,3	7	18	246,9	10,1
Węgry	2,1	15,0	718,2	21,2	0,3	2,3	673,1	16,7	20	67	330,2	37,3
UE-12^c	2,1	20,7	988,2	29,4	0,3	3,5	1 017,6	26,0	21	114	541,1	64,0
UE-27	3,6	70,5	1 954,3	100,0	0,7	13,6	2 053,7	100,0	15	178	1 156,0	100,0

^alub ostatnie dostępne dane; ^b w cenach czynników produkcji; ^c bez Cypru i Malty

Źródło: (EUROSTAT. Foreign controlled EU enterprises – inward FATS 2016), obliczenia własne.

udziałem kapitału zagranicznego (mierzona wartością obrotów jednego przedsiębiorstwa) ujawniała się w stosunkowo niewielkim stopniu⁷. Podobne proporcjonalnie zależności można obserwować analizując wartość dodaną tworzoną przez jedną firmę sektora przetwórstwa żywności.

Innym miernikiem wielkości przedsiębiorstw może być liczba zatrudnionych. W 2013 roku w państwach UE-27 w jednej jednostce przemysłu spożywczego kontrolowanej przez kapitał zagraniczny pracowało 178 osób, tj. niemal 12-krotnie więcej niż średnio w tym sektorze (tab. 3). Większą niż przeciętnie w skali UE-27 liczbę miejsc pracy oferowały firmy kontrolowane przez kapitał zagraniczny w Wielkiej Brytanii, Polsce, Belgii, Niemczech, Grecji, Szwecji, Hiszpanii, Estonii, Danii i Irlandii, w których zatrudnienie znajdowało od 179 do 440 osób. W porównaniu z ogółem przedsiębiorstw przetwórstwa żywności w poszczególnych krajach, największą koncentracją zatrudnienia w jednym podmiocie charakteryzowały się firmy kontrolowane przez kapitał zagraniczny w Grecji, w których pracowało po blisko 230 osób, tj. 44 razy więcej niż średnio w przemyśle spożywczym. Mierzac liczbą pracujących, relatywnie dużymi wobec wszystkich w sektorze, były jednostki kontrolowane przez kapitał zagraniczny we Włoszech, Belgii, Francji, Portugalii, Hiszpanii, Szwecji i Słowacji. Zatrudniały one od około 13 do 21 razy więcej osób niż przeciętne przedsiębiorstwo przetwórstwa żywności w tych państwach.

Wydajność pracy i intensywność inwestowania w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w krajach UE

Z uwagi na wysoką pracochłonność i podążający za nią duży udział płac w kosztach wytwarzania, jednym z podstawowych czynników determinujących konkurencyjność przemysłu spożywczego w skali regionalnej i globalnej jest wydajność pracy. W 2013 roku w podmiotach kontrolowanych przez kapitał zagraniczny jeden zatrudniony generował w ciągu roku ponad 395,0 tys. euro obrotu, czyli o 70% więcej niż średnio w sektorze przetwórstwa żywności w krajach UE-27 (tab. 4). W państwach UE-15 produktywność pracy mierzona wartością obrotów przypadającą na jednego pracującego w jednostkach z ponad 50-procentowym udziałem kapitału zagranicznego była jeszcze wyższa i wynosiła prawie 478,0 tys. euro wobec 275,2 tys. euro w przemyśle spożywczym ogółem. Najbardziej efektywne pod względem wykorzystania pracy były firmy kontrolowane przez kapitał zagraniczny we Włoszech, Belgii, Holandii i Irlandii, gdzie jeden zatrudniony przyczyniał się do uzyskania obrotów w granicach od 585,1 tys. euro do 2,1 mln euro rocznie, tj. od ponad 48,0% do niemal 5,5 razy większych niż przeciętnie w tej grupie podmiotów w UE-27. Jednocześnie wartość obrotów generowanych przez jednego pracującego w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego kontrolowanych przez kapitał zagraniczny była w wymienionych krajach przynajmniej o 75% wyższa niż w średnio w tym sektorze. O ponad 50% mniejsze niż przeciętnie w UE-27 efekty produkcyjne osiągnęli zatrudnieni w jednostkach kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w państwach UE-12. W tej grupie krajów wartość obrotów w przeliczeniu na jednego zatrudnionego

⁷ Choć wartość obrotów jednej firmy przemysłu spożywczego kontrolowanej przez kapitał zagraniczny w Irlandii wynosiła w 2013 roku blisko 378,0 mln euro, była tylko nieco ponad 9 razy wyższa niż średnio w tym sektorze (tab. 3).

w firmach z ponad 50-procentowym udziałem kapitału zagranicznego osiągnęła w 2013 roku 181,4 tys. euro. Najniższa, na poziomie niespełna 20,0% średniej dla państw UE-27, była na Łotwie (76,9 tys. euro na jednego pracującego), a najwyższa, choć i tak ustępująca o niemal 40% średniej produktywności pracy w tej grupie podmiotów w krajach UE-27 – na Słowacji (246,5 tys. euro na jednego pracującego). Tam też, podobnie jak w Rumunii i na Węgrzech, dzięki jednemu zatrudnionemu w przedsiębiorstwach kontrolowanych przez kapitał zagraniczny powstawały obroty co najmniej 2-krotnie wyższe niż przeciętnie we wszystkich jednostkach przetwórstwa żywności. Wyższa wydajność pracy w przedsiębiorstwach z udziałem kapitału zagranicznego była między innymi efektem intensywnego inwestowania w kapitał ludzki prowadzącego do wzrostu poziomu kwalifikacji pracowników, racjonalizacji zatrudnienia oraz wydłużania czasu pracy i innych działań sprzyjających osiąganiu wysokich przychodów. Ponadto, do wzrostu produktywności pracy w spółkach kontrolowanych przez kapitał zagraniczny przyczyniała się lepsza jakość aparatu wytwórczego, mniej zamortyzowane i nowocześniejsze wyposażenie, a także wyższy poziom i jakość technicznego uzbrojenia pracy.

Wydajność pracy mierzona wartością dodaną w podmiotach przemysłu spożywczego kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w państwach UE-27 ukształtowała się w 2013 roku na poziomie 76,4 tys. euro na jednego pracującego, przy czym w krajach UE-15 była o prawie 25,0% wyższa i wynosiła 94,0 tys. euro, a w państwach UE-12, przyjmując wartość 31,0 tys. euro, stanowiła zaledwie około 40,0% średniej unijnej (tab. 4). Tak jak w przypadku pomiaru wartości obrotów generowanych przez jednego zatrudnionego, w krajach UE-15 najbardziej efektywni w tworzeniu wartości dodanej byli pracujący w przedsiębiorstwach kontrolowanych przez kapitał zagraniczny we Włoszech, Belgii, Holandii i Irlandii, natomiast w grupie państw z regionu Europy Środkowej i Wschodniej – w Słowenii. Należy jednak zauważyć, że w tym ostatnim państwie produktywność pracy w firmach z ponad 50-procentowym udziałem kapitału zagranicznego, oceniana na podstawie wartości dodanej w przeliczeniu na jednego zatrudnionego, osiągała nieco ponad 50,0% przeciętnego poziomu w UE-27. Co istotne, we wszystkich krajach członkowskich UE, z wyjątkiem Luksemburga, tak mierzona wydajność pracy była od około 12,0% do ponad 4,5 razy wyższa niż średnio we wszystkich podmiotach przetwórstwa żywności w poszczególnych państwach.

Jak wspomniano powyżej, ważnym czynnikiem wpływającym na produktywność pracy jest jej wyposażenie w kapitał. Na podstawie przeprowadzonych badań można wnioskować, że wyższa wydajność pracy w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego kontrolowanych przez kapitał zagraniczny wynikała nie tylko z większej w porównaniu ze wszystkimi jednostkami w sektorze skali procesów koncentracji działalności, ale i z lepszego wyposażenia pracy w kapitał. W 2013 roku wartość nakładów inwestycyjnych na pozyskanie środków trwałych przypadająca na jednego zatrudnionego w firmach z ponad 50-procentowym udziałem kapitału zagranicznego wynosiła w krajach UE-27 11,2 tys. euro i była o prawie 53,0% wyższa niż średnio w całym sektorze (tab. 4). Choć w państwach UE-12 uzbrojenie pracy w kapitał w podmiotach kontrolowanych przez kapitał zagraniczny oscylowało na poziomie 7,5 tys. euro, a więc było o nieco ponad 30% niższe niż w skali UE-27, przekraczało przeciętną wartość nakładów inwestycyjnych na jednego pracującego w przemyśle spożywczym ogółem aż o 70,0%. Na Łotwie i Węgrzech, a spośród krajów UE-15 w Irlandii, było o ponad 80,0% większe, a w takich państwach jak Portugalia, Włochy i Niemcy nawet 2- lub 2,5-krotnie większe niż średnio w sektorze.

Tabela 4. Wydajność pracy, nakłady inwestycyjne brutto na pozyskanie aktywów trwałych w przeliczeniu na 1 zatrudnionego oraz intensywność inwestowania w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego ogółem i kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w krajach UE w 2013 roku^a

Table 4. Labour productivity, gross investment in tangible goods per person employed and intensity of investments in the food industry enterprises in total and controlled by foreign capital in the EU countries in 2013^a

Kraje	Obroty na jednego zatrudnionego		Wartość dodana ^b na jednego zatrudnionego		Nakłady inwestycyjne na jednego zatrudnionego		Intensywność inwestowania									
	Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny		Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny		Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny		Przedsiębiorstwa kontrolowane przez kapitał zagraniczny									
	tys. euro	Ogółem=100 UE=100	tys. euro	Ogółem=100 UE=100	tys. euro	Ogółem=100 UE=100	Ogółem	%								
Austria	232,2	352,6	151,9	89,2	51,8	71,7	138,5	93,9	8,8	10,9	124,5	97,9	3,8	3,1	82,0	109,7
Belgia	473,9	822,4	173,5	208,1	69,1	104,1	150,5	136,2	14,8	19,1	128,5	171,0	3,1	2,3	74,0	82,2
Dania	412,4	339,2	82,3	85,8	65,3	77,9	119,4	102,0	10,2	10,7	104,4	95,6	2,5	3,1	126,9	111,4
Finlandia	276,2	497,9	180,3	126,0	59,2	66,8	112,8	87,4	12,1	11,9	98,3	106,3	4,4	2,4	54,5	84,3
Francja	282,1	494,9	175,4	125,2	51,5	86,4	167,7	113,2	10,4	16,5	158,3	147,5	3,7	3,3	90,2	117,8
Grecja	153,5	216,7	141,2	54,8	34,0	53,7	158,1	70,3	3,6	6,0	168,4	53,8	2,3	2,8	119,3	98,1
Hiszpania	289,2	491,6	170,0	124,4	48,8	75,6	154,9	99,0	8,7	9,0	103,7	80,9	3,0	1,8	61,0	65,0
Holandia	536,5	936,9	174,6	237,1	80,4	132,7	165,0	173,7	14,5	20,3	140,0	182,3	2,7	2,2	80,1	76,9
Irlandia	675,1	2 106,1	312,0	533,0	177,2	827,4	466,9	1 083,0	7,3	13,7	187,9	123,1	1,1	0,7	60,2	23,1
Luksemburg	158,9	138,6	87,2	35,1	41,4	36,4	87,9	47,6	6,2	1,4	22,1	12,4	3,9	1,0	25,4	35,2
Niemcy	208,8	476,5	228,2	120,6	38,7	69,7	180,1	91,3	5,8	14,8	255,9	132,6	2,8	3,1	112,2	110,0
Portugalia	131,8	247,1	187,5	62,5	22,0	43,7	198,5	57,2	5,2	10,4	202,3	93,7	3,9	4,2	107,9	149,8
Szwecja	291,5	342,1	117,4	86,6	61,6	68,7	111,6	89,9	9,9	9,0	90,7	80,4	3,4	2,6	77,3	92,9
W. Brytania	263,4	335,3	127,3	84,9	62,5	88,7	141,9	116,1	8,0	9,3	115,6	83,1	3,0	2,8	90,8	97,9
Włochy	284,3	585,1	205,8	148,1	48,8	98,9	202,9	129,5	7,1	17,3	244,5	155,4	2,5	3,0	118,8	105,0

cd. tab. 4

	275,2	477,9	173,7	120,9	51,2	94,0	183,6	123,0	8,2	12,6	153,2	112,7	3,0	2,6	88,2	93,2
UE-15																
Bulgaria	49,4	85,1	172,3	21,5	8,1	16,1	199,0	21,0	2,9	4,1	138,5	36,4	5,9	4,8	80,4	169,1
Czechy	110,8	197,0	177,8	49,9	19,1	38,7	202,7	50,7	4,3	7,3	171,5	65,5	3,8	3,7	96,5	131,3
Estonia	118,3	164,8	139,3	41,7	19,5	25,0	128,5	32,7	5,3	7,2	137,3	64,7	4,4	4,4	98,6	155,2
Litwa	91,7	136,3	148,6	34,5	14,3	28,0	195,8	36,7	3,4	3,9	112,8	34,8	3,8	2,9	75,9	101,0
Łotwa	71,0	76,9	108,4	19,5	14,1	19,6	138,6	25,6	3,2	5,8	183,0	52,3	4,5	7,6	168,8	268,5
Polska	123,9	209,7	169,2	53,1	20,7	38,0	184,0	49,8	5,3	9,4	177,3	84,4	4,3	4,5	104,8	159,1
Rumunia	55,6	116,2	208,9	29,4	8,7	14,1	162,3	18,5	3,0	4,7	153,8	41,8	5,5	4,0	73,6	142,3
Słowacja	107,6	246,5	229,0	62,4	16,7	31,2	186,3	40,8	6,0	5,8	97,2	52,3	5,6	2,4	42,4	83,8
Słowenia	131,1	199,8	152,5	50,6	25,3	40,4	159,7	52,8	4,1	4,5	109,2	40,2	3,1	2,2	71,6	79,4
Węgry	103,4	224,9	217,5	56,9	16,7	34,1	203,8	44,7	4,6	8,7	189,7	78,2	4,4	3,9	87,2	137,3
UE-12^c	99,3	181,4	182,6	45,9	16,5	31,0	188,1	40,6	4,4	7,5	170,0	67,3	4,4	4,1	93,1	146,6
UE-27	233,8	395,2	169,0	100,0	43,0	76,4	177,6	100,0	7,3	11,2	152,6	100,0	3,1	2,8	90,3	100,0

^a lub ostatnie dostępne dane; ^b w cenach czynników produkcji; ^c bez Cypru i Malty

Źródło: (EUROSTAT. Foreign controlled EU enterprises – inward FATS 2016), obliczenia własne.

Należy podkreślić, że przedsiębiorstwa przetwórstwa żywności kontrolowane przez kapitał zagranicznie niekoniecznie odznaczały się wyższą w stosunku do ogółu jednostek w sektorze intensywnością inwestowania, mierzoną relacją wartości wydatków inwestycyjnych na pozyskanie aktywów trwałych do wartości przychodów z całokształtu działalności. Przeciętnie w krajach UE-27, poziom intensywności inwestowania w jednostkach z ponad 50-procentowym udziałem kapitału zagranicznego wynosił 2,8%, co oznacza że na jednostkę przychodów z całokształtu działalności przypadało w tych firmach 2,8 centów nakładów inwestycyjnych na pozyskanie aktywów trwałych wobec 3,1 centów w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego ogółem (tab. 4). W przekroju poszczególnych państw poziom intensywności inwestowania wahał się w przedziale od 0,7% w Irlandii do 7,6% na Łotwie. Jedynie w tym ostatnim kraju, a ponadto w Danii, Grecji, Włoszech, Niemczech, Portugalii i Polsce kontrolowane przez kapitał zagraniczny firmy przetwórstwa żywności były bardziej aktywne w obszarze działalności inwestycyjnej niż średnio w sektorze. Taki stan rzeczy potwierdza, że BIZ mogą, lecz nie muszą prowadzić do przyrostu wartości środków trwałych (a także obrotowych) w sektorze przyjmującym inwestycje (Por. Chechelski, 2008a). Wobec powyższego, jak słusznie zauważa Madej (2002, s. 247), „nie należy dopatrywać się prostego przełożenia między napływem kapitału do jakiegoś kraju w formie inwestycji bezpośrednich a przyrostem potencjału wytwórczego, czyli między inwestowaniem w finansowym rozumieniu a inwestowaniem w tradycyjnym znaczeniu pochodzącym z teorii ekonomii. Ponieważ związek ten może, ale nie musi występować (...) niedopuszczalne jest sumowanie BIZ z krajowymi nakładami inwestycyjnymi na środki trwałe”.

Podsumowanie

Państwa UE są największym na świecie inwestorem zagranicznym w gospodarce światowej, zarówno pod względem wartości zrealizowanych, jak i przyjętych BIZ. W przemyśle spożywczym krajów UE do końca 2012 roku zainwestowano kapitał zagraniczny o wartości 202,2 mld euro, co stanowiło 4,0% skumulowanej wartości BIZ dokonanych w tych państwach. Co istotne, większość, bo odpowiednio około 64,0% i 89,0% BIZ ulokowanych w sektorze przetwórstwa żywności w krajach UE-15 i UE-12, została zrealizowana w ramach wewnątrzspółnotowego transferu kapitału. Na tej podstawie można wnioskować, że państwa UE, korzystając ze swobody przepływu kapitału w granicach Jednolitego Rynku Europejskiego, inwestują głównie między sobą, a kraje z regionu Europy Środkowej i Wschodniej, oferując niższe koszty komparatywne produkcji i często preferencyjne warunki inwestowania, są atrakcyjnym miejscem lokaty kapitału dla inwestorów z państw UE-15.

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że we wszystkich krajach UE, przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego kontrolowane przez kapitał zagraniczny odznaczały się większą niż przeciętnie w sektorze koncentracją skali działalności ilustrowaną wartością obrotów, wartością dodaną i liczbą zatrudnionych w jednej firmie. Większą siłą ekonomiczną i pozycją konkurencyjną determinowaną potencjałem wytwórczym jednej jednostki charakteryzowały się kontrolowane przez kapitał zagraniczny podmioty przetwórstwa żywności w państwach UE-15, które w porównaniu z krajami UE-12 osiągały ponad 5-krotnie większe obroty, niemal 3-krotnie większą wartość dodaną i zatrudniały 2 razy więcej pracowników. We wszystkich państwach UE znaczny stopień

koncentracji działalności przedsiębiorstw z ponad 50-procentowym udziałem kapitału zagranicznego przyczyniał się do większej niż średnio w przemyśle spożywczym wydajności pracy, determinowanej również lepszym niż przeciętnie w całym sektorze wyposażeniem pracy w kapitał. Najkorzystniejsze w skali UE-27 rezultaty produkcyjne uzyskiwali zatrudnieni w firmach kontrolowanych przez kapitał zagraniczny we Włoszech, Belgii, Holandii i Irlandii. O 55-60% niższa względem krajów UE-15 wydajność pracy w podmiotach przetwórstwa żywności kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w państwach UE-12 jest natomiast wynikiem m.in. wieloletnich opóźnień, wolniejszego tempa restrukturyzacji i modernizacji przedsiębiorstw oraz niższego poziomu inwestowania.

Należy również pamiętać, że choć BIZ są ważnym źródłem finansowania procesów rozwojowych w przemyśle spożywczym krajów UE, w prosty sposób nie przekładają się na przyrost potencjału wytwórczego tego sektora. Wykonane badania dowiodły, że jednostki z ponad 50-procentowym udziałem kapitału zagranicznego stosunkowo rzadko wykazywały się większą niż średnio we wszystkich firmach przetwórstwa żywności aktywnością inwestycyjną. Zdaniem Chechelskiego (2008a, s. 74) „bezpośredni związek pomiędzy BIZ a krajowymi nakładami na inwestycje występuje w przypadku inwestycji typu *greenfield*, a pośredni, kiedy inwestor po zakupie przedsiębiorstwa przeprowadza jego restrukturyzację i modernizację”. Z tego punktu widzenia, dążąc do zwiększenia potencjału wytwórczego przemysłu spożywczego, należałoby sprzyjać inwestorom realizującym przedsięwzięcia od podstaw. Jest to jednak o tyle trudne, że z uwagi na chęć wykorzystania istniejących już sieci dostawców oraz ugruntowanej pozycji rynkowej poszczególnych marek, inwestorzy zagraniczni w sektorze przetwórstwa żywności, w przeciwieństwie do innych działów gospodarki, częściej dokonują ekspansji zagranicznej w formie fuzji i przejęć niż podejmując nowe inwestycje.

Literatura

- Adamowicz, M. (1997). Inwestycje zagraniczne w przemyśle rolno-spożywczym Polski. *Przemysł spożywczy*, 51(10), 2-4.
- Ambroziak, Ł. (2015). Bezpośrednie inwestycje polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego za granicą w świetle uppsalskiego modelu internacjonalizacji. W: I. Szczepaniak, K. Firlej (red.) *Przemysł spożywczy – makroocenienie, inwestycje, ekspansja zagraniczna* (s. 113-130). Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Anatassopoulos, G., Trail, W.B. (1998). Determinants of foreign entry strategies in Greek food industry. *Agribusiness*, 14(4), 267-279.
- Chechelski, P. (2007). Wpływ korporacji transnarodowych na wydajność pracy w przemyśle spożywczym w Polsce. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 9(3), 45-49.
- Chechelski, P. (2008a). Wpływ procesów globalizacji na polski przemysł spożywczy. *Studia i Monografie*, 145. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Chechelski, P. (2008b). Znaczenie korporacji transnarodowych w polskim eksporcie żywności. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 10(4), 42-46.
- Chechelski, P. (2013). Korporacje transnarodowe w procesie globalizacji polskiego przemysłu spożywczego. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 15(3), 39-44.
- Connor, J.M. (1983). Determinants of foreign direct investment by food and tobacco manufacturers. *American Journal of Agricultural Economics*, 65(2), 395-404.
- Dunning, J.H. (1981). *International production and the multinational enterprise*. London: Allen & Unwin.
- Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2014 roku (2015). Warszawa: GUS.
- EUROSTAT. EU direct investments. Pobrane 23 kwietnia 2016 z: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>.

- EUROSTAT. Foreign controlled EU enterprises – inward FATS. Pobrane 23 kwietnia 2016 z: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>.
- Golejewska, A. (2008). *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a proces restrukturyzacji gospodarki: aspekt teoretyczny*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Gopinath, M., Pick, D., Vasavada, U. (1999). The economics of foreign direct investment and trade with an application to the U.S. food processing industry. *American Journal of Agricultural Economics*, 81(2), 442-452.
- Gorynia, M. (red.). (2005). *Strategie firm polskich wobec ekspansji inwestorów zagranicznych*. Warszawa: PWE.
- Gorynia, M., Jankowska, B. (2007). Teorie internacjonalizacji. *Gospodarka Narodowa*, 10, 21-44.
- Karaszewski, W. (red.). (2012). *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w województwie kujawsko-pomorskim*. Toruń: Wydawnictwo „Dom Organizatora”.
- Madej, Z. (2002). Powiązania między globalnym a polskim rynkiem kapitałowym. W: B. Liberska (red.) *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania* (s. 236-256). Warszawa: PWE.
- Makki, S.S., Somwaru, A., Bolling, Ch. (2004). Determinants of foreign direct investment in the food processing industry: A comparative analysis of developed and developing economies. *Journal of Food Distribution Research*, 35(3), 60-67.
- Mattson, J.W., Koo, W.W. (2002). U.S. processed food exports and foreign direct investment in the Western Hemisphere. *Agribusiness & Applied Economics Report*, 484. Fargo: North Dakota State University, Department of Agribusiness and Applied Economics, Center for Agricultural Policy and Trade Studies.
- Michalek, J.J., Brzozowski, M., Cieślak, A. (red.). (2012). *Wpływ rozwoju społecznego na handel i inwestycje zagraniczne. Przypadek krajów Europy Środkowej i Wschodniej*. Warszawa: PWE.
- OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment. Third Edition (1996). Paris: OECD.
- Pilarska, Cz. (2005). *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w teorii ekonomii*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie.
- Polskie i zagraniczne inwestycje bezpośrednie w 2011 r. (2013). Warszawa: NBP – Departament Statystyki.
- Rowiński, J., Bielecki, J. (2002). *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w przemyśle rolno-spożywczym*. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1, 18-37.
- Rymarczyk, J. (2012). *Biznes międzynarodowy*. Warszawa: PWE.
- Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Vol. 2. London: Printed for W. Strahan and T. Cadell.
- Świerkocki, J. (2004). *Zarys międzynarodowych stosunków gospodarczych*. Warszawa: PWE.
- Szymański, W. (2004). *Interesy i sprzeczności globalizacji*. Warszawa: Difin.
- Urban, R. (1996). Inwestycje zagraniczne w przemyśle spożywczym. *Przemysł spożywczy*, 50(8), 19-20.
- Walkenhorst, P. (2001). Determinants of foreign direct investment in the food industry: The case of Poland. *Agribusiness*, 17(3), 383-395.
- World Investment Report 2008 (2008). New York and Geneva: UNCTAD.
- Xun, L., Awokuse, T.O. (2005). The determinants of US outgoing FDI in the food-processing sector. Selected paper prepared for presentation at the American Agricultural Economics Association Annual Meeting, Providence, Rhode Island, 24-27 July 2005, 1-22.